

şa, nr. 468). 11. *Risâle fi şalâti'l-cenâze* (Princeton Üniversitesi Ktp., Yahuda, nr. 1759; Mektebetü câmiati'l-Melik Su'ûd, nr. 2187/6). 12. *Şerhu'l-Manzûmeti'l-Halebiyye fi's-sireti'n-nebeviyye*. Dedesi Ebû'l-Velîd İbnü's-Şihne'nin *Elfiyye fi'l-'ulûmi'l-aşere* adlı manzumesinin siyer bölümünün şerhidir (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1468; Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, nr. 6167h). Eser, Dârü'l-kütübi'l-Misriyye katalogunda (Fuâd Seyyid, II, 44) onun oğlu Ebû'l-Fazl İbnü's-Şihne'ye nisbet edilmişse de mukaddimede şârihin müelliften "dedem" diye söz etmesi (Şeşen, s. 99) bu bilginin doğru olmadığını göstermektedir. 13. *Taḥşîlü't-tarîḫ ilâ tes-hîli't-tarîḫ*. Emîr Yeşbeg ed-Devâdâr'ın Safer 882'de (Mayıs 1477) Kahire'de cadde ve çarşıları genişletme kararı alması üzerine çıkan tartışmalar çerçevesinde konuyu Hanevî fıkıh kaynaklarına göre inceleyen bir eser olup Şâban 886'da (Ekim 1481) tamamlanmış ve Emîr Yeşbeg'e ithaf edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2773/2; İÜ Ktp., AY, nr. 1337). 14. *Uḫûdü'l-le'âli ve'l-mercân bimâ yete'allaku bi-fevâ'idü'l-Kur'ân* (*Fihristü'l-kütübi'l-'Arabiyye*, VII, 295; Brockelmann, GAL, II, 83; Suppl., II, 94). 15. *Tefsîru ġarîbi'l-Kur'ân* (Brockelmann, GAL Suppl., II, 94). 16. *Su'âl ve cevâb li-kavâlihi Te'âlâ "Yevme ye'ti lâ tekellemu nefsun illâ bi-iznih"*. Zemahşerî, Beyzâvî ve Tîbî'nin bu âyetlere (Hûd 11/105-108) ilişkin farklı yorumları çerçevesinde konuyu ele alan bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2773/1). 17. *Mükâtebe 'an lisâni'l-Mu'iz el-Eşrefî es-Seyfî*. Memlûk Sultanı Muizz'in II. Bayezid'e gönderdiği bu mektubu İbnü's-Şihne kaleme almıştır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2773/5).

el-Bedrû'z-zâhir fi nuşreti'l-Meliki'n-Nâsır, Paris Bibliothèque Nationale'de (nr. 1793) mevcut tek nüshaya dayanılarak Ömer Abdüsselâm Tedmürî tarafından (Beyrut 1983) Affüddin İbnü's-Şihne Hüseyin b. Muhammed eş-Şâfiî'ye, Richard T. Mortel tarafından ise (bk. bibl.) Seriyüddin Abdülber İbnü's-Şihne'ye ait olabileceği belirtilerek yayımlanmıştır.

Hassâf'ın *Aḥkâmü'l-vakf*'ına yazdığı şerhin küçük bir parçası da günümüze ulaşan (Berlin Staatsbibliothek, nr. 4761) İbnü's-Şihne'nin *Şerhu'l-Elfiyye fi'l-'ulûmi'l-aşere* (dedesinin eserine şerh), *Teş-nifü'l-mesma' bi-şerhi'l-Kenz ve'l-Vikâye ve'l-Mecma', el-İşâre ve'r-remz ilâ tahkiki'l-Vikâye, Şerhu Cem'i'l-cevâmi' ve Riyâzü'l-kâsımîn* adlı eserleri

bulunduğu da kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca Tebük Gazvesi'nde ağlayanların isimlerini sıraladığı ve bu konuda müfessirlerle siyer âlimlerinin ihtilâflarına yer verdiği bir manzumesiyle bu manzume yeri şerhettiği bir risâlesi vardır (Gaz-zî, I, 220; İbnü'l-İmâd, VIII, 99-100). *Kaḫ'u'l-mücâdele 'inde tağyîri'l-mu'âmele* adıyla İbnü's-Şihne'ye nisbet edilen eser (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 468; Hidîviyye Ktp., nr. 5338/13; Brockelmann, GAL, II, 83) Süyûtî'ye ait olup *el-Hâvî li'l-fetâvî* içinde yayımlanmıştır (I, 127-145; krs. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1352).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dau'ü'l-lâmi'*, IV, 33-35; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, III, 214, 466, 471; IV, 7, 14, 38-39, 58-59, 84-85, 87, 95, 96, 112-114, 125, 135, 158, 294, 298-300, 334, 343, 345-346, 350, 470; Abdülkâdir b. Muhammed el-Cezîrî, *Ümdetü's-saḫve fi ḫillî'l-kahve* (nşr. Abdullah b. Muhammed el-Habeşi), Ebûzâbî 1996, s. 71-72; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 259-260; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 219-221, 318; II, 115, 260; *Keşfü'z-zunûn*, I, 97, 150, 359, 596, 821, 855; II, 960, 962, 1352, 1515, 1865, 1866; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 98-100; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 113-114; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IV, 226, 370; VII, 433; *Fihristü'l-kütübi'l-'Arabiyyeti'l-maḫfûza bi'l-Kütübḫaneti'l-Hidîviyye*, Kahire 1306-1308, III, 27-28, 30-31, 117-118; VII, 165, 167, 295; Muhammed Râğib et-Tabbâh, *İ'lâmü'n-nûbelâ' bi-târîhi Halebi's-seḫbâ*, Halep 1344/1925, V, 381-383; Serkis, *Mu'cem*, I, 137-138; II, 1225-1226; Philip K. Hitti v.dğr., *Descriptive Catalog of the Garrett Collection of Arabic Manuscripts in the Princeton University Library*, Princeton 1938, s. 515-516; Brockelmann, GAL, II, 83, 95, 100-101; Suppl., II, 88, 94, 431; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-maḫfûṭât*, Kahire 1380-82/1961-62, I, 193; II, 44; R. Mach, *Catalogue of Arabic Manuscripts in the Garrett Collection Princeton University Library*, Princeton 1977, s. 97-98, 101, 153; *Fihristü maḫfûṭâti câmi'ati Ümmi'l-kurâ*, Mekke 1403/1983, II, 121; *Fihristü maḫfûṭâti câmi'ati'l-Melik Su'ûd*, Riyad 1404/1984, VI, 111-112; *el-Müntehab min maḫfûṭâti Dâri'l-kütübi'l-Kaḫariyye*, Beyrut 1986, s. 60; *el-Müntehab mine'l-maḫfûṭâti'l-'Arabiyye fi Haleb*, Beyrut 1986, IV, 333; Abdullah Abdurrahman el-Muallimî, *Mu'cemü mü'ellifi maḫfûṭâti Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkiyyi's-şerîf*, Riyad 1416/1996, s. 75; Ramazan Şeşen, *Muḫtarât mine'l-maḫfûṭâti'l-'Arabiyyeti'n-nâdire fi mektebâti Türkiye*, İstanbul 1997, s. 98-99; Richard T. Mortel, "el-Bedrû'z-zâhir fi nuşreti'l-Meliki'n-Nâsır el-mensûb ilâ İbni's-Şihne", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmi'atü'l-Melik Su'ûd*, XIV/2, Riyad 1407/1987, s. 661-775; Meryem Sâdıkı, "İbn Şihne", *DMBİ*, IV, 73-74.

ŞÜKRÜ ÖZEN

İBNÜ't-TABERİ

(bk. AHMED b. SÂLİH et-TABERİ).

İBNÜ't-TAHHÂN

(ابن الطحان)

Ebû'l-Asbağ (Ebû Humeyd) Abdülazîz b. Ali b. Muhammed el-İşbîlî es-Sümâtî (ö. 560/1165'ten sonra)

Kıraat âlimi.

498'de (1104) İşbîliyye'de (Sevilla) dünyaya geldi; doğum tarihinin 508 (1114) olduğu da ileri sürülmüştür. Ebû Muhammed, İbnü'l-Hâc künyeleri ve Endelüsî nisbesiyle de anılır. İlk öğrenimini İşbîliyye'de yaptı. İşbîliyye hatibi Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed er-Ruaynî ve Ebû'l-Abbas İbn Aysûn'dan kıraat tahsil etti. Bu hocalarından ve Ebû Abdullah b. Abdürrez-zâk el-Kelbî, Ebû Bekir İbn Mesleme gibi şahsiyetlerden hadis dinledi. Kurtuba'da (Cordoba) Yahyâ b. Saâde, Meriye'de (Almeria) Ebû Muhammed er-Ruşâtî ve Ebû Abdullah b. Ebû Ahade Aşere'den hadis alanında istifade etti ve rivayette bulundu. Ebû Ca'fer İbn Nümeyl'den Tirmizî'nin *es-Sünen*'ini dinledi; Ebû Mervân İbn Meserre'den Nesâî'nin *es-Sünen*'ini rivayet etti. Kendisinden İbnü'l-Harrât Abdülhak b. Abdurrahman el-İşbîlî ve Ali b. Yûnus rivayette bulundular.

İbnü't-Tahhân, memleketinde bir müddet kıraat okuttuktan sonra 554 (1159) yılında Fas'a gitti. Ardından Mekke'ye geçti ve hac farızasını yerine getirdi. Buradan da Bağdat'a intikal etti; Ömer el-Kureşî kendisinden hadis dinledi. Vâsıt'ta kıraat okudu, aynı zamanda kendisi de kıraat okuttu. Vâsıt şeyhi Ebû Tâlib İbn Abdüsse'mî, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ebû'l-Alâ ve Ni'metullah b. Ahmed b. Ebû'l-Hindbâ kıraat hususunda kendisinden faydalandılar. İbn Abdüsse'mî onun Vâsıt'a oğlu Ali ile birlikte geldiğini söylemektedir (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, III, 1052, 1191). 560 (1165) yılı sonlarında Vâsıt'tan ayrılan İbnü't-Tahhân Dimaşk'a, oradan da hayatının sonuna kadar yaşayacağı Halep'e geçti. İbnü't-Tahhân'ın vefatı için kesin bir tarih verilememiştir. İbnü'd-Dübey'sî, Zehebî ve İbnü'l-Cezerî 560'tan (1165) sonra öldüğünü söylerken *İzâhu'l-meknûn*'da ve *Hediyetü'l-ârifin*'de vefat tarihi 559 (1164) olarak kaydedilmiştir. Ancak 560 (1165) yılı sonlarında Vâsıt'tan ayrıldığı dikkate alındığında 559'da öldüğü yolundaki bilginin doğru olmadığı anlaşılır.

Ebû Muhammed İbnü'l-Eşîrî (ö. 561/1166), Mağrib'de kıraatleri İbnü't-Tahhân'dan daha iyi bilen hiç kimsenin bulunmadığını söylemiş, İbnü'd-Dübey'si aynı değerlendirmeyi çeşitli kimselerden duyduğunu zikretmiştir. İbnü'l-Ebbâr da onun kıraatte mâhir bir üstat olduğunu söylemiş, İbnü'l-Cezerî büyük kıraat imamı, değerli bir araştırmacı ve sika bir kâri olduğunu belirtmiş, *et-Temhîd* adlı eserinin telifi sırasında ondan faydalandığını ifade etmiştir. Makkarî ve Zirikî, İbnü't-Tahhân'ın güzel sayılan bazı şiirleri de bulunduğunu kaydetmişlerdir.

Eserleri. 1. *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ*. Kısa bir mukaddime ile dört bölümden meydana gelen eser Muhammed Ya'kûb Türkistânî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Beyrut 1404/1984; Medine 1412/1991). 2. *Nizâmü'l-edâ' fi'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1406/1985). 3. *Taḥşilü'l-hemzeteyni'l-vârideteyn fi Kitâbillâhi te'âlâ min kelimetin ev kelimeteyn*. Bir nüshası Dublin'de (Chester Beatty Library, nr. 3925, mecmua içinde), bu nüshadan alınmış mikrofilm de Mekke'de Câmiatü Ümmi'l-kurâ'dadır (Merkezü'l-bahsi'l-ilmî ve ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, nr. 84). 4. *Mürşidü'l-kârî ilâ tahkiki me'âlimi'l-meḥârî*. İbnü'l-Cezerî'nin beğendiği eserin bir nüshası Dublin'de (Chester Beatty Library, nr. 3925/4), bundan alınmış bir mikrofilm de Mekke'de Câmiatü Ümmi'l-kurâ'da (Merkezü'l-bahsi'l-ilmî ve ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, nr. 422) bulunmaktadır. Eser Hâtim Sâlih ed-Dâmin tarafından neşredilmiştir (MMLAÜr., XIX/48 [Amman 1415/1995], s. 265-286). 5. *Muḥaddime fi uşûli'l-kırâ'ât* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 21633 b). 6. *el-İnbâ' fi tecvîdi'l-Kur'ân* (Chester Beatty Library, nr. 3453/3, vr. 136-139). 7. *Muḥaddime fi't-tecvîd* (Chester Beatty Library, nr. 3453/4, vr. 139-141). 8. *Risâle fi'z-zâ'âtî'l-vâḳ'a fi Kitâbillâhi te'âlâ* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Teymûriyye, nr. 397, mecmua içinde). 9. *Risâle fi zikri mâ beyne Ḳalûn ve beyne Verş mine'l-huluf*. İbnü'l-Tahhân'a aidiyeti şüpheli olduğu belirtilen eserin (*el-Fihrisü's-şâmil*, I, 61) bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de kayıtlıdır (Teymûriyye, nr. 397, mecmua içinde). 10. *Şi'ârü'l-aḥyâri'l-ebrâr fi't-tesbiḥ ve'l-istiğfâr*. İbnü'l-Ebbâr tarafından zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda İbnü't-Tahhân'a nisbet edilen *Kitâbü'd-Du'â* adlı eserin *Şi'ârü'l-aḥyâr* ile, *Muḥaddime fi meḥârici'l-hurûf* un da *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ* ile aynı kitap olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tahhân, *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ* (nşr. Muhammed Ya'kûb Türkistânî), Medine 1412/1991, neşreden giriş, s. 33-82; İbnü'd-Dübey'si, *el-Muḥtaşarü'l-muḥtâc ileyh*, Beyrut 1405/1985, s. 256; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilê*, neşreden giriş, Madrid 1887, II, 628; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), III, 1051-1052, 1191; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 561-570*, s. 100-102, 408-409; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 529-530; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, I, 395; Makkarî, *Nefḥu't-tib*, II, 634; *İzâhu'l-meknûn*, II, 294-656; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 579; Abbas b. İbrâhim, *el-İ'lâm*, VIII, 408; *el-Fihrisü's-şâmil: Maḥtûṭâtü't-tecvîd*, Amman 1406/1986, I, 61-64.

TAYYAR ALTİKULAÇ

İBNÜ't-TALLÂ'

(ابن الطلاء)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ferec el-Kurtubî et-Tallâ' (ö. 497/1104)

Mâlikî fakihî ve muhaddis.

404 yılı Zilkade ayı sonunda (Haziran 1014) doğdu. Babası Ferec, Muhammed b. Yahyâ el-Bekrî et-Tallâ'ın (veya İbnü't-Tallâ') âzatısı olduğu için ona nisbetle anılmıştır. Tüçibî'nin kaydettiğine göre Sirâc b. Abdülmelik, Ferec'in efendisiyle birlikte Kurtuba'da (Cordoba) at gemlerini cilâlamasından dolayı hemze ile İbnü't-Tallâ' (ابن الطلاء) denmesi gerektiğini, aynı İbnü't-Tallâ' (ابن الطلاء) şeklinin yanlış olduğunu belirtirken İbn Hişâm en-Nahvî, Ferec'in Kurtuba'da hurma ağaçlarını aşılması sebebiyle ikinci şekli doğru kabul eder. Nitekim bütün klasik kaynaklarda bu yazılış tercih edilmiştir. Bazıları ise kelimenin "yağlama" ve "cilâlama" mânâsı da bulunmasından hareketle ilkiyle eş anlamlı olduğunu söylerler (*Bernâme*, s. 56).

İbnü't-Tallâ' Yûnus b. Abdullah b. Muğis, Ebû Ömer İbnü'l-Kattân, Mekki b. Ebû Tâlib, Ebû Abdullah İbn Âbid, İbn Cehver, Ebû Ali el-Haddâd, Hâtim b. Muhammed (İbnü't-Tarâblusî) ve Muâviye b. Muhammed el-Ukaylî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis okudu. Mâlikî fikhî ve şürût (vesâik) üzerine ihtisası yanında bölge ulemâsı ve bunların fetvaları konusunda geniş bilgi sahibiydi. Kurtuba Ulucamii'nde imamlık yaptı, İbnü'l-Kattân'ın vefatından sonra şûra görevine getirildi. Murâbitlar'ın Kurtuba'yı ele geçirmesi üzerine onlara karşı menfî tavrı sebebiyle fetva vermekten menedildi.

Bid'atlara şiddetle karşı çıkması, ayrıca takvâsı ile de dikkat çeken İbnü't-Tal-

lâ'a halk ve yöneticiler, özellikle Mu'temid b. Abbâd büyük saygı duyardı. Âlî isnadı sebebiyle çeşitli yörelerden birçok âlim *el-Muvatta'*, *el-Müdevvenetü'l-kubrâ* ve Nesâî'nin *es-Sünen*'ini kendisinden dinleyip rivayet etmek için onun yanına gelirdi. Talebeleri ve icâzet verdiği kişiler arasında Ebû Ca'fer el-Bitrûcî, Muhammed b. Abdülhâlik el-Hazrecî, Ebû Ali es-Sadeffî, İbn Rüşd el-Ced, Ebû'r-Rebî' el-Kelâî, Ebû Bekir İbn Haydere, Ebû Mervân İbn Kuzmân, Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ahmed, Ebû Abdullah İbn İsâ et-Temîmî, Muhammed b. Abdullah el-Kaysî gibi âlimler bulunmaktadır. İbnü't-Tallâ' 13 Receb 497 (11 Nisan 1104) tarihinde vefat etti.

Eserleri. Kaynaklarda yazdığı birkaç eserden söz edilmekle birlikte İbnü't-Tallâ'ın yalnız *Aḳẓiyetü Resûlillâh* adlı eseri günümüze ulaşmıştır. *Aḳkâmü'n-nebî* veya *Nevâzîlû'l-aḳkâmî'n-nebiyye* adlarıyla da anılan eserde Hz. Peygamber'in verdiği kazâî hükümler bir araya getirilmiştir. Müellif, türünün ilk ve en meşhur örneklerinden biri olan (diğer bazıları için bk. Abdülhay el-Kettânî, II, 13-14) kitabının sonunda telif sebebini zikrederken Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin aynı adla yazdığı eserde ancak 100 kadar hadis topladığını, kendisinin ise konuyla ilgili ulaşabileceği hadisleri derlemeyi amaçladığını belirtir. Eserin sonunda ayrıca faydalandığı otuz dört kitap ve bunların rivayet zincirlerini kaydeder. *Aḳẓiyetü Resûlillâh* Kahire'de (1346) basıldıktan sonra Abdülmu'tî Kal'acî (Halep 1396/1976, 1402/1982), Muhammed Ziyâ-ürrahman el-A'zamî (Beyrut 1398/1978, 1402/1982), Muhammed Abdüşşekûr (Büreyde [Medine] 1403/1983), Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî (Beyrut 1987) ve Muhammed Nizâr Temîm ile Heysem Nizâr Temîm (Beyrut 1418/1997) tarafından neşredilmiştir. Abdülmün'im Halefullah da eseri yer yer kısaltarak *Aḳkâmü Resûlillâh* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1413/1993).

İbnü't-Tallâ'ın kaynaklarda adı geçen *Fehrese*'si bugün mevcut olmamakla birlikte M. Isabel Fierro, *Aḳẓiyetü Resûlillâh*'in sonundaki isnadlarla diğer bazı eserlerde anılan isnadlarını bir araya getirerek yayımlamıştır (bk. bibl.). Müellifin *Kitâbü's-Şürût* (*el-Veşâ'iku'l-muḥtaşara*) ve İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *Muḥtaşarü'l-Müdevvene*'sindeki zevâidi tahrîc ettiği *Zevâ'idü İbn Ebî Zeyd* (*Zevâ'idü Ebî Muhammed fi'l-Muḥtaşar*) adlı eserleri de kaynaklarda zikredilmektedir.